

Terug naar de werkvloer met Arnold Heertje

INTERVIEW: ALBERT JOLINK

Het interview vindt plaats aan de vooravond van Heertjes afscheidscollege aan de Universiteit van Amsterdam. Het gesprek komt automatisch op boeken; oude boeken. Heertjes collectie antiquarische economie boeken is indrukwekkend. Hij vertelt dat de collectie inmiddels is overgegaan naar een stichting. Hij had ze liever bij een instelling verbonden met wat nog rest van 'Joods Amsterdam' ondergebracht. Prominent in Heertjes collectie is het werk van David Ricardo, die in Heertjes onderzoek langzaam een vooraanstaande rol is gaan vervullen. Aan de hand van archieven is hij de handel en wandel van Ricardo in Amsterdam nagegaan. "Van Ricardo heb ik inmiddels een concreter beeld dan de gemiddelde econoom. Zo weet ik waar hij woonde in Amsterdam en ook dat hij bij een andere broer woonde dan Sraffa zegt. Het is tegenwoordig een soort studentenflat, ongeveer driehonderd meter van de Portugese Synagoge. Ik ben na jaren tot de conclusie gekomen dat er niet zo veel verschil is tussen modelmatig denken dat expliciet geformaliseerd wordt toegepast en de toepassing van datzelfde mechanisme op de handel. Intellectueel is dat een veel minder grote afstand dan je zou denken." De grote fascinatie voor Ricardo hangt voor Heertje nauw samen met de onafhankelijke manier van denken van Ricardo.

Heeft de belangstelling voor David Ricardo iets te maken met herkenning? Zie je er iets van jezelf in?

"Het is correct dat ik me erg tot Ricardo aangetrokken voelde, maar ook tot Karl Marx. Marx gaat zelfs nog terug tot mijn puberteit. Toen was ik echt marxistisch en communistisch. Ik heb nog steeds grote bewondering voor Marx, en voor *Das Kapital*. Ik weet wel dat zijn voorspellingen niet zijn uitgekomen, maar ik vind de analytische achtergrond van zijn voorspelling fantastisch. Dat is het element van een scenario schetsen en dan kijken hoe de werkelijkheid zich verhoudt tot dat scenario. In de loop van de tijd heb ik belangstelling gekregen voor Say, doordat ik door stom toeval op zijn archief ben gestoten. Maar je hebt gelijk, wat betreft de belangstelling voor Ricardo. Die belangstelling wordt ingegeven door mijn benadering om contact te maken met afstammelingen. Ik doe het anders dan anderen die de Geschiedenis van de Economie bestuderen; ik heb een enorme drive om naar die afstammelingen te kijken, dat betekent terug naar de werkvloer, want als je geluk hebt dan tref je mensen die rechtstreekse afstammelingen zijn. Dat is gelukt bij Ricardo, maar ook bij Say, Boisguilbert en bij Turgot. Mijn belangstelling voor Ricardo heeft me wel in Cambridge gebracht om met Sraffa samen te werken. Daardoor heb ik meer begrip gekregen voor de Sraffiaanse economie. Via die weg ben ik me meer gaan verdiepen in Ricardo's Amsterdamse tijd, en dan komt het al wat dichterbij huis. Het is wel waar dat ik meer met Ricardo heb, of er meer van weet, doordat het deductieve van Ricardo mij erg aantrekt. Ik ben er pas in de loop van de tijd achtergekomen wat er nog meer achter Ricardo zat. Ik heb bij De Wolff wiskundige economie gedaan,

en mijn belangstelling zit meer in het deductieve, wel in combinatie met Hennipman, maar mijn belangstelling is wel hetzelfde gebleven."

Mag ik er dan van uitgaan dat je tevreden bent met de ontwikkeling van de economische wetenschap, de laatste vijftig jaar? Meer De Wolff, en minder Hennipman?

"Nou, nee. Het is voor mij toch het één en het ander. De impulsen voor de vernieuwing van de theorie komen veelal vanuit het niet-wiskundige kamp. Bijvoorbeeld de Schumpeteriaanse gedachtegang over evolutie, of over niet-evenwichtssituaties. De eerste beschrijvingen over innovatie zijn in principe allemaal niet-deductief. Maar, de nieuwe thema's op de agenda worden door de deductieven uitgewerkt, geformaliseerd en zij kunnen er weer mee doorgaan. Stiglitz is een prachtig voorbeeld. Dus het is het één en het ander. Wat dat betreft blijf ik Hennipmaniaan. Hennipman was een scherpzinnig denker. Zijn ideeën worden te weinig serieus genomen door economen die alleen maar uit zijn op formaliseren en daarboven alles willen moneteriseren. Het is goed dat economie een serieuzer vak is geworden, met redeneren en conclusies trekken, dat is de essentie. Maar ik zie tegelijkertijd dat nieuwe paradigma's niet komen uit het verschuiven van veronderstellingen van modellen. Een fundamentele verandering in de theorie komt vaak van de niet-wiskundige kant. Een prachtig voorbeeld vind ik Ronald Coase met de transactiekostentheorie. In mijn eigen werk zie ik dat in de niet-reproduceerbare goederen."

Zie je dan nog verschillen tussen de Nederlandse economen en buitenlandse collega's?

"In 1958 ben ik door De Wolff, in verband met mijn proefschrift, naar Yale gestuurd. Ik zag dat daar absolute toppers zaten: Fellner, Koopmans, Tobin. In 1956 was ik, als student, al met Hennipman naar het eerste wereldcongres van economen in Rome gegaan. Daar zat ik in de zaal bij een lezing van Haberler en dacht ik als jong broekje mij een opmerking te kunnen permitteren. Ik heb nog wel toestemming gevraagd aan Hennipman. Toen het zover was werd de gelegenheid gegeven aan "Dr Heertje, from Norway". Hennipman reageerde daarop: "*Doctor Heertje? Waarschijnlijk Honoris Causa!*". Ik realiseerde me toen dat je het discours altijd internationaal aan moet gaan. Ik ben daarna in Kiel geweest, bij Erich Schneider en heb vervolgens ook contact gezocht met Frankrijk, met François Perroux. Ik mocht van Perroux een speciaal nummer van *Economie Appliquée* over oligopolie samenstellen. Daardoor kwam ik ook weer in contact met anderen. Ik trek me daardoor iets minder aan van lokale commentaren, die er nu nog zijn. Bijvoorbeeld: dit is een schoolboekjeseconoom, een volkseconoom en verder stelt hij eigenlijk niets voor. Maar men weet niet wat ik in het buitenland heb gedaan."

Waar zie je jouw belangrijkste bijdrage aan de economie liggen? Is dat op het gebied van technische ontwikkeling?

“Ik vind dat heel moeilijk. Ik zie mijn proefschrift over oligopolie als een vehikel dat mij in contact heeft gebracht met anderen, daardoor ook met andere opvattingen en benaderingen, vooral in het buitenland. Als ik terugkijk, dan is het bijna zo dat ik al die dingen die ik heb gedaan op een of andere manier zie terugkomen; ook dingen die ver van de theorie af zijn, dingen die ik eigenlijk niet had moeten doen, zoals politiek, het misschien te veel willen adviseren van mensen in het bedrijfsleven en het beïnvloeden van politieke besluitvorming. Er is veel tijd verspild, maar de ervaringen komen op een of andere manier terug. In mijn afscheidscollege in de vorm van algemene theorie, algemene evenwicht, maar dan komt de aap uit de mouw: het Europese mededingingsbeleid. In mijn gedachtegang was dat onmogelijk geweest zonder mijn proefschrift bij De Wolff en Hennipman. In mijn boek over technische ontwikkeling komen de elementen uit het proefschrift ook weer terug. Dus ik vind het moeilijk om één ding eruit te halen. Wat ik zelf steeds belangrijker ben gaan vinden zijn de welvaartstheoretische kwesties. Daar wordt ook om gelachen. Ik doe veel aan het operationaliseren van het ruime welvaartsbegrip en het is zo actueel als het maar kan. Dat wil niet zeggen dat alles onder het ruime welvaartsbegrip moet vallen. Alle verhalen over ‘geluk’ tegenwoordig zijn warhoofderij. Onlangs werden seksualiteit en erotiek in één adem genoemd met het fileprobleem. Seksualiteit en erotiek hebben niets te maken met de allocatie van middelen, maar het fileprobleem wel. Het ruime welvaartsbegrip stelt ook verschillende generaties aan de orde. Welvaartstheoretische beoordelingen gaan dus niet alleen over de consumenten nu maar ook over toekomstige consumenten. Omtrent het onderwerp technische ontwikkeling en welvaartstheorie heb ik de verdienste dat het nu op de agenda staat. Anderen moeten maar beoordelen wat mijn belangrijkste bijdrage is geweest.”

Op welk terrein heb je dan het meeste plezier beleefd, of waar had je de indruk echt in het duister te tasten?

“Daar raak je een andere snaar. Voor mij is het boek over *Economie en technische ontwikkeling* dan het belangrijkste. Dat ligt heel sterk in de persoonlijke sfeer. Zoals ik al zei: ik wil naar de werkvloer terug. Allerlei organisaties zijn veel te veel losgekomen

van de werkvloer: onderwijs en het management; helemaal geen contact meer met de mensen die het onderwijs geven. Dat hele fenomeen van de werkvloer belichaamt voor mij een diepgewortelde emotie verbonden met mijn vader. Mijn vader was in alle opzichten een man van de werkvloer, van huis uit een chemicus, een zeer creatieve man wat technologie betreft. Mijn vader was een man die werkte met ingenieurs. Die ingenieurs gingen naar hun werk om rapporten te bestuderen, lieten zich een dossier aanreiken in hun kamer en maakten vervolgens zelf weer nieuwe rapporten. Zo niet mijn vader. Mijn vader ging het bedrijf in, liep rond, sprak met de mensen op de werkvloer en verzamelde zo zijn informatie. Op grond daarvan deed hij suggesties voor verbeteringen van het proces. Dat is de vrucht van het gaan naar de werkvloer. Ik noem dat anonieme technische ontwikkeling. Met mijn boek kon ik mijn vader de credits geven die hem, in zekere zin, waren onthouden.”

Hoe zie je de toekomst van de economiebeoefening in Nederland?

Het probleem van de economie in het algemeen, is de fragmentatie van het vak. Economen worden specialisten op een eigen gebied, maar daardoor overzien ze de bevindingen van anderen elders niet meer. Dat is een groot probleem. Ook studenten krijgen een verstoord beeld van de economie. Maar volgens mij zal de wal het schip keren. Nederland zal internationaal maar op een zeer beperkt aantal gebieden mee kunnen komen in deze ontwikkeling. Misschien arbeidseconomie; misschien speltheorie; misschien econometrie. Wat overblijft is een versplintering in de ivoren toren. En versplintering leidt tot meer mensen die minder gesprekspartner zijn. In iedere economische faculteit zou een generalist moeten zitten. Ik heb door mijn opleiding bij De Wolff en Hennipman het voorrecht gehad om uiteenlopende kwaliteiten te kunnen ontwikkelen. Maar Nederland verschaalt nu voor studenten. Ik zou studenten adviseren op zoek te gaan naar meer stimulerende omgevingen ... waarschijnlijk in het buitenland.

LITERATUUR

Heertje, A. (1960) *Enkele aspecten van de prijsvorming van consumptiegoederen op monopolistische en oligopolistische markten*. Leiden: Stenfert Kroese, proefschrift.
 Heertje, A. (1973) *Economie en technische ontwikkeling*. Leiden: Stenfert Kroese.
 Heertje, A. (2006) *Het was niet de bedoeling: Algemeen evenwicht, Banachruimten en Europees mededingingsbeleid*. Amsterdam: Amsterdam University Press, afscheidrede.